

УДК 316.7

А. К. ЯКОВЕНКО, А. Ю. ТАЩЕНКО

ЗМІШУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕГІОНАХ: СПІЛЬНІ ТА УНІКАЛЬНІ РИСИ

Розглянуто напрями соціологічних досліджень явища змішування цінностей та позиції щодо розмежування історико-культурних регіонів. Відзначено позитивний та негативний аспекти обраного явища в осмисленні сучасними соціологами. Окреслено характер традиційних методик та розкрито евристичний потенціал даних міжнародних досліджень з точки зору їх придатності для вивчення змішування цінностей. Виокремлено спільні й унікальні риси історико-культурних регіонів на основі результатів дослідження цінностей у межах EuropeanSocialSurvey. Констатовано латентне змішування цінностей за різними моделями у представників усіх обраних країн.

Ключові слова: цінності, змішування цінностей, культура, історико-культурний регіон.

Щодо змішування цінностей активно рефлексують філософи, соціологи, психологи й педагоги, подекуди прирівнюючи це явище до “псевдокультури” чи навіть “антикультури” (див. [16]) і визнаючи його фундаментальну впливовість. Однак на сьогодні так остаточно й не встановлено, яка спрямованість – деструктивна чи конструктивна – переважає у суспільствах із змішаними цінностями; чи у всіх суспільствах ми маємо справу із цим явищем; як досліджувати змішування цінностей, уникаючи психологізму та “інтуїтивних” спостережень за суперечностями у поведінці представників різних вікових груп, соціальних класів та культур. Між тим, міжнародним соціальним дослідженням (на кшталт EuropeanSocialSurvey [27], на прикладі якого ми й зупинимось у цій статті) притаманні можливості таких розвідок.

Явище змішування цінностей соціологи та інші соціальні науковці досліджували за такими тематичними напрямками (у них ми не враховуємо вузькопрофільні здобутки, що відносять до предметного кола соціології науки, а саме вивчення змішування цінностей у науковому пізнанні, котрим займалися М. Вебер, К. Поппер, С. Ніколаєв та ін.):

1) *соціальні трансформації* (Н. Акопян, І. Гарча, Ж. Елекеш, Л. Кемалова, О. Паладі, Ю. Парунова, П. Роберт, О. Свірбутовіч, Н. Струк, Ж. Шпедер) – змішування цінностей пов’язують із “перебудовою” соціальної структури й культури та визначають як один із проявів аномії: зокрема, для вимірювання змішування цінностей пристосували такий суб’єктивний індикатор аномії, як повне або часткове погодження з висловом: “Все змінюється так швидко, що не знаєш, у що вірити” (див. [18, с. 48]). Якщо якийсь автор обирає виключно якісну стратегію дослідження, фокусуючись на формуванні особистісних цінностей у перехідному суспільстві, інструментарій, відповідно, тяжіє до психологічного: “...співбесіда/бесіда,

спостереження, психологічні тести (морфологічний тест життєвих цінностей (Л. Карпушина, В. Сопов); тест “Дерево” (JE Klausnitzel); тест на сумісність (Ph. McGram); Опитувальник мотивації до успіху/страху невдачі (А. Реан); тест самооцінки (М. Тутушкіна); опитувальник образу “Я” (М. Modrea)” [11]. Змішування цінностей визнають таким явищем, що негативно впливає на психіку та трудові відносини людей, сприяє створенню нової системи цінностей з нетерпимістю до існуючих соціальних і державних інституцій, крайніми формами прояву девіантної поведінки, тяжінням до деструкції, егоїзму, етичного релятивізму, нігілізму, поглибленням маргінальності. У зв’язку з цим явищем у суспільстві загострюються процеси фрустрації і дезадаптації та проявляються такі соціально-психічні риси, як вичікувальність, двозначність, відчай, пригніченість, занепокоєння [1, с. 159;6, с. 91–92;14];

2) *соціальний розвиток* (Т. Х. Бруін, О. А. Козирєва) – змішування цінностей розглянуто як необхідну умову становлення “громадянського суспільства”, бо різні групи людей об’єднуються заради спільного вирішення проблем і створюють нові комбінації ключових цінностей (*corevalues*) – економічних, політичних, управлінських, освітніх, мистецьких, рекреаційних, релігійних, наукових, професійних [22, р. 28] тощо. Також змішування цінностей визнано нормальною ознакою інформаційного/постіндустріального суспільства: “Необов’язково постіндустріальне суспільство має бути за своєю ідеологією буржуазним або соціалістичним, воно цілком може виявитися і таким, і іншим. Сенс інформаційного типу розвитку полягає не в ідеології, а в її відсутності. Росія якраз на роздоріжжі між бажанням виробити нову ідеологію і небажанням пов’язувати себе новими переконаннями. Така полярна ситуація виникла внаслідок того, що в Росії відбулося змішування цінностей двох різних суспільних формацій – капіталізму та соціалізму” [7, с. 87];

3) *медіа та комунікації* (П.-Л. Чанг, І. С. Паримський) – змішування цінностей означає переосмислення та реінтерпретацію традиційних цінностей у контексті формування користувачем нових медіа змісту та смислу, виходячи зі способу мислення “сучасної людини”, та не має чітких негативних конотацій – лише слід жалю, що сучасна культура “існує в тіні величі” давньої культури [23] та позбавлена “орієнтирів колективної мудрості народу, над якою не владні мінливі обставини” [12, с. 12];

4) *глобалізація та мультикультуралізм* (Н. Ардач, В. Колік-Пескер) – змішування цінностей як наслідок глобалізації сприймають як загрозу національній культурі (насамперед, через зміну політичної культури), однак його визнають і як джерело можливостей – гетерогенізація та гібридизація культурних елементів у багатьох країнах світу викликає прагнення до відродження й консолідації національних культур, захист яких часто проводиться державними установами через спонсорування розвитку національного кінематографу, літератури, музики, фольклору тощо [21, р. 31]. Проте, “творче” змішування цінностей, при якому багатств різних етнічних культур не бояться, а практично використовують їх заради побудови спільного майбутнього, може бути втіленням “продуктивного розмаїття” [24];

5) *ідентичність та самоідентифікація* (А. Маслоу, М. Сілантьєва, М. Чутора, М. Щербаков) – змішування цінностей протистоїть самоактуалізації та призводить до різних виявів “контрціннісного неприйняття”: “...нерідко це не просто плутанина, а вражаюча тенденція перетворювати чорне на біле, активне неприйняття хороших (або тих, хто намагаються бути такими) людей, досконалості, переваги, краси, таланту тощо. “Політики та інтелектуали мені нудні. Вони видаються мені нереальними; реальними ж мені бачаться ті, хто мене на сьогодні оточує: повії, злодії, наркомани тощо” (З інтерв’ю із Нельсоном Алгреном). Таке неприйняття я називаю “контрціннісним”. Так само я міг би охрестити його ніцшеанським терміном “*ressentiment*” [9]. Крім того змішування цінностей досліджують як феномен постмодерну [17; 19], що виникає внаслідок глобалізації, розмиваючи та трансформуючи національну ідентичність і ускладнюючи самоідентифікацію, в результаті чого відбувається “розклад” та криза фіксованої ідентичності. Воно може призводити як до краху усталених переконань, так і до пошуку людиною ідентичностей з новими акцентами – замість ідентичностей, сформованих політичними ідеологіями, набуває більшої актуальності самоідентифікація за культурною, етнічною, гендерною ознаками [19, с. 353] тощо. Зокрема: “Громадянська ідентичність “епохи пост” дуже пластична. ...вона надає можливості гомогенізації соціального простору, вирівнювання його за рівнем здорової *соціальності* (так звані соціальні гарантії громадянам з боку держави – “права людини”), *політичних* уподобань та *економічних* досягнень (курсив наш)... необхідно ще раз підкреслити першорядну значущість для громадянської ідентичності росіян власної культурної ідентичності. Вона багато в чому збігається із самосвідомістю “золотого століття російської культури”, хоча для сучасної людини є скоріше ностальгічною спрямованістю до недосяжного ідеалу, ніж програмою реальних дій” [13];

6) *ритуали та символізм* (М. Еліаде) – змішування цінностей постає невід’ємною частиною релігійних ритуалів, мета яких – “...нагадати людям, що вища реальність, сакральне, божественне недоступні раціональному розумінню, що *Grund* збагнений виключно як таємниця і парадокс... Ритуальне переодягання передбачає символічне “перекидання поведінки”; воно слугує приводом для карнавального блазнювання, а також і для розбещеності сатурналій. Загалом це тимчасове призупинення законів і звичаїв, бо обидві статі починають вести себе таким чином, що прямо протилежний нормальному. Перекидання поведінки включає в себе повне змішування цінностей – така особливість усіх оргіастичних ритуалів” [20, с. 6, 27];

7) *соціальні зв’язки* (П. де Леон, Д. Варда) – змішування цінностей постає як результат змішування мультигалузевих інтересів (*blending of multisectoral interests*) у процесі становлення мереж співробітництва, що є носієм класичних елементів державно-приватного партнерства та “потенціалу для відмови” (*potential for failure*), коли змішування цінностей, норм, влада, довіра і досвід можуть бути включеними у суперечності та спровокувати небажаний конфлікт і напруженість колаборантів [28, р. 63];

8) *криза культури/суспільства* (З. Аляб'єва, З. Бауман, Ж. Бодрійяр, А. Вебер, Д. Гранін, А. Гусейнов, В. Лексін, К. Мангейм, Г. Резнік, П. Сорокін, Н. Углінская, Е. Фромм, А. Цофнас, Ф. Шелов-Коведяєв, О. Шпенглер) – змішування цінностей розглядають і позитивно – як ознаку “ідеалістичної надсистеми” (термін П. Сорокіна), що поєднує чуттєві й надчуттєві риси, і нейтрально – як закономірний процес, обґрунтований розвитком самої культури, що може призвести до будь-яких наслідків, і негативно – як несистематичну, еkleктичну, випадкову заміну звичних цінностей за плинною “примхою” окремих людей або ж і суспільства загалом [2, с. 70; 15].

У контексті сучасної соціологічної рефлексії змішування цінностей не має не тільки однозначності позицій, а й залучення спеціалізованих даних із масштабних соціальних досліджень. Це й не дивно, оскільки всі знайомі нам моніторинги та прилеглі методики, насамперед, орієнтовані на збір даних щодо існуючих цінностей, а міркування щодо їх змішування чи збереження у “традиційній чистоті” виникають уже на основі довільних “якісних” досліджень (різної міри науковості) у стилі case-study чи комбінації аналізу джерел та спостережень [5]. Тож ми запропонуємо оригінальний спосіб дослідження власне *змішування цінностей*, а не самих *цінностей*, опираючись, між тим, на стандартні дані ESSRound 5 (2010), Edition 3.1 [25].

Мета статті – розкрити евристичний потенціал міжнародних опитувань щодо дослідження змішування цінностей та описати відмінності прояву цього явища в історико-культурних регіонах заради підвищення рівня соціологічної рефлексії змішування цінностей з “особистості” й “локальних субкультур” та залучення нових даних.

Тож, ми зосереджуємося на блоці питань із ESS, що має назву “Humanvalues”. Авторство та супровідне пояснення методики вимірювання належить відомому соціальному досліднику цінностей Ш. Шварцу. Блок питань, включений у всі хвилі і для всіх країн – учасників міжнародного дослідження, становить 21 твердження (див. рис. 1), з якими респондентам пропонують ідентифікувати себе за порядковою шкалою від “це, безсумнівно, про мене” до “це безсумнівно, не про мене”:

1. Важливо придумувати нові ідеї та бути креативним.
2. Важливо бути багатим, мати гроші та дорогі речі.
3. Важливою є рівність сприйняття і можливостей людей.
4. Важливо показувати свої можливості й бачити захоплення інших.
5. Важливо жити захищено та безпечно.
6. Важливо пробувати [щось] нове й різноманітне.
7. Важливо робити, що кажуть, і слідувати правилам.
8. Важливо розуміти різних людей.
9. Важливо бути смиренним, скромним, не привертати до себе увагу.
10. Важливо добре проводити час.
11. Важливо самостійно приймати рішення і бути вільним.
12. Важливо допомагати й піклуватися про добробут інших.
13. Важливо бути успішним із визнаними досягненнями.

14. Важливим є сильне і дбаюче про безпеку управління.
15. Важливо шукати пригоди й мати захопливе життя.
16. Важливо поводити себе належним чином.
17. Важливою є повага інших.
18. Важливо бути вірним друзям і присвятити себе іншим.
19. Важливо піклуватися про навколишнє середовище.
20. Важливо дотримуватися традицій і звичаїв.
21. Важливо шукати веселощі та насолоди.

За результатами опитування визначають десять індексів цінностей: підкорення, традиція, добродійність, універсалізм, самоуправління, збудження, гедонізм, досягнення, влада, безпека (див. рис. 1). Однак нікому із відомих нам дослідників не приходило в голову спробувати побудувати індекс для того, для чого він не запланований, а саме – для усіх 21 пункту одразу. І дійсно, як можна формально об'єднати між собою часом зовсім протилежні свідчення: прагнення до підкорення та самоуправління, добродійності та гедонізму, збудження та безпеки тощо? Формально, звісно, це виглядало б як мінімум дивно та нелогічно. Проте, припустивши, що всі ці прагнення можуть бути суто гіпотетично поєднані (для нашого експерименту), та застосувавши до цього безіменного індексу звичні засоби перевірки надійності, ми помітили вражаючу обставину.

Values	Items in Index	
Conformity	7,16	1 Important to think new ideas and being creative [ipcrtiv]
		2 Important to be rich, have money and expensive things [imprich]
Tradition	9,20	3 Important that people are treated equally and have equal opportunities [ipeqopt]
		4 Important to show abilities and be admired [ipshabt]
Benevolence	12,18	5 Important to live in secure and safe surroundings [impsafe]
		6 Important to try new and different things in life [impdiff]
Universalism	3,8,19	7 Important to do what is told and follow rules [ipfrule]
		8 Important to understand different people [ipdrst]
Self-Direction	1,11	9 Important to be humble and modest, not draw attention [ipmodst]
		10 Important to have a good time [ipgdtim]
Stimulation	6,15	11 Important to make own decisions and be free [impfree]
		12 Important to help people and care for others well-being [iphlppl]
Hedonism	10,21	13 Important to be successful and that people recognise achievements [ipsuces]
		14 Important that government is strong and ensures safety [ipstrgv]
Achievement	4,13	15 Important to seek adventures and have an exiting life [ipadvnt]
		16 Important to behave properly [ipbhprp]
Power	2,17	17 Important to get respect from others [iprspot]
		18 Important to be loyal to friends and devote to people close [iplylfr]
Security	5,14	19 Important to care for nature and environment [impenv]
		20 Important to follow traditions and customs [imptrad]
		21 Important to seek fun and things that give pleasure [impfun]

Рис. 1. Блок питань “Humanvalues” (ESS) та назви цінностей

Соціологам, які працюють із SPSS, відомо про існування коефіцієнта А. Кронбаха, що свідчить про внутрішню узгодженість або неузгодженість

характеристик опису певного об'єкта і не є показником гомогенності об'єкта. Значення цього коефіцієнта, що перевищують 0,6, дають підстави переконливо стверджувати, що певна сукупність ознак для опису має зв'язок між собою, і за зміни значення однієї ознаки решта демонструватиме прямопропорційні зміни. Коефіцієнт А. Кронбаха традиційно використовують для перевірки складу різноманітних індексів “задоволеності”, “активності”, “толерантності” тощо та пошуку найкращої (а саме найбільш узгодженої) комбінації ознак, оскільки SPSS дає змогу виявити, із вилученням яких ознак значення індексу зросте й наскільки зросте. Отож й перевірили 21 пункт на узгодженість між собою, пішовши шляхом “від протилежного” на прикладі трьох регіонів, щодо складу та відмінностей яких у соціологічній (та й не тільки) літературі вже утвердилися міцні історико-культурні стереотипи: це скандинавські, західноєвропейські, та центральноєвропейські і східноєвропейські (так звані “постсоціалістичні” і навіть “посткомуністичні”) країни.

Щодо відмінності зазначених регіонів існує три найзагальніші точки зору: хтось наголошує на штучності поділу через моделювання бажаних “сильними світу цього” відносин залежності: “Образ Східної Європи створюється як один із субпродуктів орієнталізму... З початком епохи Просвітництва і створенням ... образу Сходу, створюється географічний образ зони, що знаходиться між чистим “Сходом” і чистим “Заходом”. Ця зона і отримує назву “Східної Європи”, і стосовно неї починають застосовувати стратегії, схожі зі стратегіями орієнталізації... Дискурс “орієнталізму” чи Східної Європи, відокремлюючи нижчих від вищих, “цивілізованих” від “дикунів”, встановлює специфічні владні відносини, в яких східноєвропейцям завжди уготована роль ведених, тих, хто підпорядковується, цивілізується, ризикуючи так ніколи і не цивілізуватись... Центральноевропейський дискурс стверджує своє панування як антиросійський і атлантистський дискурс і, таким чином, призводить до атлантистської домінації в цьому регіоні. Водночас, всередині самого Заходу відносно країн, які уявляють себе центральноєвропейськими, як ми вже відзначали, працює східноєвропейський дискурс. Дискурс Центральної Європи, що підтримували США та інші країни Заходу, виявляється вивертом, на який зловили східноєвропейські суспільства” [4] (О. Бовдунов). Хтось підкреслює плюралістичність “бачень” як реальних, так і уявних кордонів, що й до сьогодні пролягають відповідно до тієї чи іншої національної пропаганди: “...[питання], яке відносно значення досвіду ХХ ст. та спадщини попередніх століть в очевидних відмінностях сценаріїв, за якими проходила посткомуністична трансформація. Багато хто приписує вирішальне значення давнім подіям і процесам: прийняття християнства в його православній або католицькій версії, роль вільного середньовічного міста та інших, за висловом Е. Сюча, “острівців свободи” тощо. Смішно заперечувати значення минулого для сучасного розвитку. Але абсолютизація цього підходу веде прямо до концепції Хантінгтона. Він чітко й вірно формулює проблему: після закінчення холодної війни питання про

східний кордон Європи виявилося відкритим” [10] (А. Міллер). А хтось підкреслює їх історично сформовану “унікальність”, котру особливо оберігають скандинави: “...не можна заперечувати існування значної частки скептицизму відносно поглиблення європейської інтеграції у Скандинавських країн. На практиці це втілюється в “особливі позиції” держав із цілої низки питань. Такий стан речей обумовлений, насамперед, негативним ставленням населення скандинавських країн до збільшення впливу європейських інститутів на внутрішню політику держав-членів ЄС, занепокоєнням щодо збереження унікальної соціальної моделі й небажанням передавати важливі складові національного суверенітету у відомство загальноєвропейських структур” [3, с. 301–302] (Л. О. Бабиніна).

А ми виявили, що в усіх цих регіонах нарівні відбулося те, що згідно з існуючими термінами не можна назвати інакше, як “змішування цінностей” – значення коефіцієнта А. Кронбаха для даних з усіх країн перевищує 0,6–0,8 (табл. 1). Це означає, що в цих регіонах усі цінності, навіть такі, що суперечать одна одній, чудово поєднуються у свідомості громадян майже незалежно від приналежності до тієї чи іншої культури – майже, тому що в низці випадків змішування цінностей проявлялося більше за вилучення деяких пунктів-тверджень, і вилучені ознаки подекуди утворили паралельний тип змішування (див. табл. 1).

Таблиця 1

Значення Альфа Кронбаха для “псевдоіндексу” всіх цінностей

Країна	Значення для всіх пунктів	Вилучено пунктів (№)	Після вилучення, максимальне	Серед вилучених
Скандинавія				
<i>Данія</i>	0,752	1 (9)	0,757	-
<i>Фінляндія</i>	0,802	1 (9)	0,803	-
<i>Норвегія</i>	0,772	1 (9)	0,779	-
<i>Швеція</i>	0,757	7(5,7,9,14,16,19,20)	0,775	0,643
Західна Європа				
<i>Бельгія</i>	0,749	3 (7, 9, 20)	0,760	0,433
<i>Швейцарія</i>	0,748	1 (9)	0,788	-
<i>Німеччина</i>	0,754	1 (9)	0,761	-
<i>Франція</i>	0,803	0	0,803	-
<i>Великобританія</i>	0,812	1 (9)	0,815	-
Південно-Східна, Центральна Європа				
<i>Україна</i>	0,862	2 (9, 15)	0,870	-0,301
<i>Росія</i>	0,851	1 (9)	0,852	-
<i>Словенія</i>	0,815	4 (2, 7, 15, 20)	0,818	0,307
<i>Словакія</i>	0,839	3 (9, 16, 20)	0,847	0,654
<i>Польща</i>	0,815	3 (7, 9, 20)	0,820	0,607
<i>Угорщина</i>	0,846	2 (7, 15)	0,849	0,042
<i>Хорватія</i>	0,815	3 (2, 15, 31)	0,827	0,654
<i>Естонія</i>	0,796	1 (9)	0,804	-
<i>Чехія</i>	0,824	11 (3, 5, 7, 8, 9, 12, 14, 16, 18, 19, 20)	0,862	0,833
<i>Болгарія</i>	0,857	1 (9)	0,861	-

У цьому контексті унікальність можна шукати лише з огляду на відмінності сумісності тверджень – як бачимо, цілковите змішування цінностей наявне лише у Франції; більшість з обраних скандинавських (Данія, Фінляндія, Норвегія) та західноєвропейських країн (Швейцарія, Німеччина, Великобританія) і деякі з постсоціалістичних (Росія, Естонія, Болгарія) демонструють модель змішування з виключенням “смирності, скромності та непомітності”; Швеція та Чехія взагалі “розщеплені” за двома зразками змішування – група вилучених ознак утворює “мікс” цінностей підкорення, традиції та безпеки з універсалізмом та благодійністю. Більш розщепленими оригінальними “міксами” також відрізняються більшість з обраних постсоціалістичних країн: Україна, Словенія, Словачія, Польща, Угорщина, Хорватія, та одна із західноєвропейських – Бельгія (див. табл. 1 та рис. 1).

При цьому цікаво, що за “традиційного” аналізу розподілів обраних ознак представники історико-культурних регіонів все-таки різняться, і неабияк – якщо порівняти країни за односторонністю заявленого їх представниками впевненого сповідання чи несповідання цінностей (варіанти відповіді “Це, безсумнівно, про мене” і “Так, загалом про мене” на противагу “Це, безсумнівно, не про мене” і “Ні, загалом не про мене”), спільних елементів цінностей 8 із 21 – якщо прийняти точку зору Ш. Шварца, це повний склад цінностей “благодійність” і “універсалізм” та елементи таких цінностей, як “самоуправління”, “збудження” і “досягнення” (див. табл. 2). Що це? Знахідка тих самих “загальнолюдських цінностей”, про які так багато говорять із надією на примирення “глокалізованих” осередків та із скепсисом щодо їх розвиваючого потенціалу? Адже, наприклад, “універсалізм” вважали однією із трьох оригінальних ціннісних основ європейської (і, насамперед, західноєвропейської) культури [8]. Свідчення “повної глобалізації” і у зв’язку з цим – лякаючої згубної індиферентності, чи бажаного “продуктивного розмаїття”? Не були б ми науковцями, якби одразу ж дали “універсальну” та “істинну” відповідь, поставивши за мету, насамперед, привернути увагу наукової громадськості до цього вражаючого факту. Сподіваємося, що перевірене на основі авторитетних міжнародних даних та показників свідчення макрорівневого змішування цінностей знайде свою конструктивну дискусію.

Таблиця 2

Співпадіння елементів цінностей у регіонах країн, традиційний аналіз

№	Цінності	Скандинавські	Західноєвропейські	Постсоціалістичні
1	2	3	4	5
1	Нові ідеї та креативність	+	+	
2	Багатство, гроші, дорогі речі	–	–	–
3	Рівність сприйняття і можливостей	+	+	+
4	Показувати свої можливості і бачити захоплення інших	–		
5	Захищеність і безпека		+	+
6	Пробувати нове й різноманітне		+	

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
7	Робити, що кажуть, і слідувати правилам		–	
8	Розуміння різних людей	+	+	+
9	Смиренність, скромність, не привертати до себе увагу		+	
10	Добре проводити час			
11	Самостійність у рішеннях і свобода	+	+	+
12	Допомога й піклування про добробут інших	+	+	+
13	Бути успішним із визнаними досягненнями	–		
14	Сильне і дбаюче про безпеку управління		+	+
15	Пошук пригод і захопливе життя	–	–	–
16	Поводити себе належним чином		+	+
17	Повага інших	–		
18	Вірність друзям і присвячення себе іншим	+	+	+
19	Піклування про навколишнє середовище	+	+	+
20	Дотримання традицій і звичаїв			+
21	Пошук веселощів і насолод			

Висновки. Отже, змішування цінностей було досліджено за низкою напрямів – як ознака соціальних трансформацій, соціального розвитку, функціонування медіа та комунікацій, глобалізації та мультикультуралізму, вибору ідентичності, ритуалів та символізацій, вибудовування соціальних зв'язків та культурної або суспільної кризи. Дослідження цього явища проводили переважно в аспекті якісних стратегій, спираючись на неспеціалізовані емпіричні дані, хоча у масштабних міжнародних опитуваннях закладено латентні можливості для рефлексії щодо наявності або відсутності змішування цінностей у макрорівневих історико-культурних регіонах та поміж ними. На прикладі скандинавського, західноєвропейського та постсоціалістичного регіонів виявлено, що змішування цінностей на поточний час відбулося у кожному з них приблизно нарівні, однак наявні й унікальні відмінності у моделях змішування. Ці відмінності стосуються по-перше, невключеності у загальний “мікс” цінностей визнання за собою такої властивості, як “смиренність, скромність, не привертати до себе увагу” і по-друге, – неприйняття щодо себе тверджень: “робити, що кажуть, і слідувати правилам” та “пошук пригод і захопливе життя”. Отже, латентно представники всіх обраних для розгляду країн схожі у своєму прагненні “мати все”, а скоріше – презентувати себе як людей, які наслідують усі можливі цінності, не диференціюючи навіть відверто протилежні прагнення. Втім, надаючи “сильні” суб’єктивні декларації щодо своєї ідентичності, вони як представники

різних історико-культурних регіонів мають лише третину спільних цінностей. Окреслено несподівані знахідки та суперечності, що потребують подальших досліджень – як моніторингу за обраним блоком питань, так і аналізу наявних нерівностей та геополітичних спекуляцій, що виникають на основі уявлень про “конфлікти цінностей” і мають соціокультурні наслідки.

Список використаної літератури

1. Акопян Н. Маргинальность как одна из основных характеристик трансформирующегося общества / Н. Акопян. – 21-й ВЕК. – 2005. – № 1. – С. 150–165.
2. Алябьева З. С. К проблеме практичности гуманитарного знания / З. С. Алябьева // Ключь: Философско-общественный альманах Пушкинского центра аналитических исследований и прогнозирования. – Санкт-Петербург : ХИМИЗДАТ, 2012. – Вып. 5. – С. 69–74.
3. Бабынина Л. О. Особенности участия скандинавских стран и Финляндии в процессе европейской интеграции / Л. О. Бабынина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Международные отношения. Политология. Регионоведение. – 2010. – № 3 (1). – С. 296–303.
4. Бовдунов А. Политико-географические образы Центральной и Восточной Европы и геополитическая организация региона [Электронный ресурс] / А. Бовдунов // Геополитика постмодерна. – 2011. – Режим доступа: <http://www.geopolitica.ru/Articles/1270/>.
5. Демченко В. Д. Проблема подростковой агрессивности в современной научной литературе [Электронный ресурс] / В. Д. Демченко. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2014/478/1558>.
6. Кемалова Л. И. Личность маргинала и возможности ее социализации в условиях транзитивного общества : монография / Л. И. Кемалова, Ю. Д. Парунова. – Симферополь ; Керчь : Таврия, 2010. – 228 с.
7. Козырева О. А. Пути развития России в рамках информационного общества / О. А. Козырева // Образно-ментальный мир России: от прошлого к будущему : матер. Междунар. науч. очно-заочн. конф. (Екатеринбург, 21–22 мая 2013 г.) / отв. ред. В. В. Егоров. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2013. – С. 86–88.
8. Лихачев Д. С. Три основы европейской культуры и русский исторический опыт [Электронный ресурс] / Д. С. Лихачев // Русская культура. – Москва, 2000. – С. 45–49. – Режим доступа: http://likhachev.lfond.spb.ru/articl100/Russia/3_osnov.pdf.
9. Маслоу А. Дальнейшие рубежи развития человека [Электронный ресурс] / А. Маслоу ; термин. правка В. Данченко. – Киев : PSYLIB, 2003. – Режим доступа: <http://psylib.ukrweb.net/books/masla03/txt23.htm>.
10. Миллер А. Тема Центральной Европы: история, современные дискурсы и место в них России [Электронный ресурс] / А. Миллер // Новое литературное обозрение. Ментальные карты: Европа. – 2001. – № 52. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2001/52/mill.html>.
11. Палади О. П. Самосознание в системе личностных ценностей подростка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Paladi.pdf.
12. Паримський І. С. Концептуальні засади національних ідеалів в інформаційному суспільстві / І. С. Паримський // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. – 2010. – № 903. – Вип. 2. – С. 12–16.
13. Силантьева М. В. Современная гражданская идентичность в пространстве российской культуры [Электронный ресурс] / М. В. Силантьева // Право и управление: 21 век. – 2011. – № 4 (21). – С. 19–23. – Режим доступа: http://www.mgimo.ru/files2/2012_11/up54/file_a103505a85466ba201fefb9a2bd80200.pdf.

14. Струк Н. М. Социальная идентификация научно-технической интеллигенции в условиях маргинализации общества / Н. М. Струк, О. А. Свирбутович // Современная интеллигенция: проблемы социальной идентификации : сб. науч. трудов : в 3 т. / отв. ред. И. И. Осинский. – Улан-Удэ : Изд-во Бурятского государственного университета, 2012. – Т. 1. – С. 83–92.
15. Углинская Н. А. Кризис культуры как процесс смены ценностей / Н. А. Углинская // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – 2012. – № 4 (20). – С. 87–94.
16. Унгурян І. Антикультура – засіб самознищення чи адаптації людини до соціокультурної дійсності? / І. Унгурян, О. Цинтила // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Філософія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Вип. 638–639. – С. 206–211.
17. Чутора М. В. Особливості формування ідентичності в постмодерні [Електронний ресурс] / М. В. Чутора // Держава і суспільство. – 2010. – С. 400–403. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-34/doc/4/21.pdf>.
18. Шпедер Ж. Очерк трансформации в Венгрии / Ж. Шпедер, Ж. Элекеш, И. Гарча, П. Роберт // Социологические исследования. – 2002. – № 5. – С. 37–59.
19. Щербаков М. Ідентичність особистості та ідеологія в епоху Постмодерну / М. Щербаков // Людина в силовому полі влади та ідеологій : XV Всеукраїнська наукова конференція для студентів і молодих науковців 27–28 квітня 2012 р. – Львів : Інститут релігії і суспільства Українського Католицького університету. – С. 351–355.
20. Элиаде М. Мефистофель и Андрогея, или Тайна целостности [Электронный ресурс] / М. Элиаде ; пер. с франц.: Е. Баевская, О. Давтян. – Санкт-Петербург : Алетейя : Университетская книга, 1998. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/eliade/.
21. Ardiç N. Friend or Foe? Globalization and Turkey at the Turn of the 21st Century / N. Ardiç // Journal of Economic and Social Research. – 2009. – Vol. 11 (1). – P. 17-42.
22. Bruyn S.T. H. A Civil Republic: Beyond Capitalism and Nationalism / S. T. H. Bruyn. – Kumarian Press, 2005. – 289 p.
23. Chang P.-L. Interactivity: Exploring the Role of User Power through Visual Interpretation [Electronic resource] / P.-L. Chang. – Mode of access: http://ead.verhaag.net/fullpapers/ead06_id136_2.pdf.
24. Colic-Pesker V. The rise of multicultural middle class: a new stage of Australian multiculturalism? [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.tasa.org.au/conferences/conferencepapers09/papers/Colic-Pesker,%20Val.pdf>.
25. ESS Data File Download [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS5e03_1&y=2010.
26. ESS Human Values (Core – All rounds) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/themes.html?t=values>.
27. European Social Survey [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.europeansocialsurvey.org/>.
28. Leon de P. Toward a Theory of Collaborative Policy Networks: Identifying Structural Tendencies / P. Leon, D.M. Varda // The Policy Studies Journal. – 2009. – Vol. 37, № 1. – P. 59–74.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2014.

Яковенко А. К., Ташенко А. Ю. Смещение ценностей в историко-культурных регионах: общие и уникальные черты

Рассмотрены направления социологических исследований явления смещения ценностей и позиций относительно разграничения историко-культурных регионов.

Отмечены позитивный и негативный аспекты избранного явления в осмыслении современными социологами. Очерчен характер традиционных методик и раскрыт эвристический потенциал данных международных исследований с точки зрения их пригодности для изучения смешения ценностей. Выделены общие и уникальные черты историко-культурных регионов на основе результатов исследования ценностей в рамках European Social Survey. Констатировано латентное смешение ценностей по разным моделям у представителей всех выбранных стран.

Ключевые слова: *ценности, смешение ценностей, культура, историко-культурный регион.*

Iakovenko A., Tashchenko A. Mixing of Values in Historical and Cultural regions: Common and Unique Features

The directions of sociological studies devoted to mixing of values and the attitudes concerning the disengagement of historical and cultural regions are considered. The problematic in determining the superiority of constructive and destructive component of chosen phenomenon is described. The positive and negative aspects in understanding of mixing of values by modern sociologists in the eight research areas are noted. The nature of traditional techniques with bias on qualitative research strategies is delineated. The heuristic potential of international researches is disclosed from the standpoint of suitability for the mixing of values studies. The common and unique features of historical and cultural regions are highlighted on the basis of European Social Survey results related to the values. Latent mix of all the values by representatives in the selected countries is stated without exceptions. Different models of mixing values, in general, don't depend on respondents' belonging to the particular region. At the same time, clear similarities and differences in historical and cultural regions aren't in dispute in several cases. Some values and the elements of values are likely to pretend to nomination for "universal". The new perspectives are opened to look at the cultural and geopolitical boundaries in connection with strongly pronounced mixing of values in Scandinavian, Western European and post-communist macroregions.

Key words: *values, mixing of values, culture, historical and cultural region.*